

AARHUS

Kathrine Hansen Kihm in Kirstine Lilleöre Christensen

Zgodovina in splošni podatki

Kraljevina Danska je med najstarejšimi državami v Evropi. Danes je ustavna monarhija in sodobna nordijska socialna država. Mesto Aarhus leži na vzhodnem delu polotoka Jutlandija, ki državo povezuje z evropsko celino. Danska ima približno 470 manjših in večjih otokov, od katerih jih je četrtina naseljenih. Glavno mesto København leži na otoku Zelandija (dansko Sjælland), ki se nahaja 157 km jugovzhodno od Aarhusa; če se peljemo čez otok Fyn, pa 303 km. Urbano območje Aarhusa (91 km²) ima 242.914 prebivalcev, mestna občina (467 km²) pa 306.650. Aarhus je drugo največje mesto na Danskem, ne le po velikosti, temveč tudi na področju trgovine, izobraževanja, industrije in kulturnih dejavnosti. Največ delovne sile v Aarhusu zaposlujeta Mestna občina Aarhus in Univerzitetna bolnišnica v Aarhusu. Aarhus je nastal v 8. stoletju kot vikinško naselje, zgrajeno okoli reke Aarhus na območju, kjer se še danes nahaja mestno jedro, v istem obdobju pa so nastali tudi zametki osrednjega industrijskega pristanišče, ki je del današnjega Aarhusa. V mestu je ohranjenih veliko starih zgradb, na primer carinska zgradba v Aarhusu (Toldkammeret), gledališče Aarhus Teater, palača Marselisborg Slot in katedrala – zgodovinske znamenitosti, ki so posejane po vsem mestu.

Aarhus je živahno mesto s široko paleto izobraževalnih institucij ter vznemirljivim in dejavnim študentskim življenjem. Tretjino prebivalstva v urbanem območju predstavljajo študentje, kar pomeni, da je Aarhus »mlado« mesto, kjer je povprečna starost 37 let. Največja izobraževalna institucija je univerza, ki je bila ustanovljena leta 1928 in je druga najstarejša univerza na Danskem. Ima 32.304 študentov, vključno s 4500 študenti iz tujine, ki obiskujejo štiri fakultete: Družboslovno fakulteto, Fakulteto za znanost in tehnologijo, Medicinsko fakulteto ter Fakulteto za poslovne in socialne vede. V Aarhusu so tudi druge visokošolske ustanove, kot je Univerzitetni kolidž VIA, Šola za arhitekturo, Danska šola za medije in novinarstvo ter Umetnostna akademija v Jutlandiji.

Kulturna infrastruktura

Muzeje v Aarhusu delimo na dve vrsti – umetnostne muzeje in muzeje kulturne dediščine. V mestu je deset muzejev kulturne dediščine, vključno z muzejem kulturne zgodovine in naravoslovnim muzejem. Najbolj znana muzeja kulturne dediščine sta Staro mesto (Den Gamle By) in Muzej Moesgaard (Moesgaard Museum, MOMU). Staro mesto je bilo ustanovljeno leta 1909 kot eden prvih muzejev urbane zgodovine

in kulture na prostem. Muzej Moesgaard hrani arheološke najdbe z območja okrog Aarhusa, sodeluje pa tudi pri raziskavah in izobraževanju v okviru Univerze v Aarhusu. Drugi muzeji kulturne dediščine vključujejo Vikinški muzej (Vikingemuseet), Muzej žensk (Kvindemuseet) in Muzej okupacije (Besaettelsesmuseet). Naravoslovni muzej v Aarhusu je drugi največji na Danskem, v njem pa so zbirke s področja botanike, geologije in zoologije.

V osrčju Aarhusa je umetnostni muzej ARoS, ki so ga odprli leta 2004. ARoS je muzej nacionalne in mednarodne umetnosti od leta 1770 do danes, znan pa je zlasti po delu *Your rainbow panorama* (*Tvoja mavrična panorama*), veličastni stvaritvi Olafurja Eliassona, ki se nahaja na strehi muzeja. Drugi umetnostni muzeji so Danski muzej plakatov (Dansk Plakatmuseum), Muzej Ovartaci ter Kunsthal Aarhus. V Aarhusu je tudi nekaj umetnostnih galerij in umetniških združenj. Na področju umetniškega izobraževanja ima Aarhus Umetnostno akademijo v Jutlandiji s petletnim izobraževalnim programom. Leta 2009 je Aarhus prvič gostil Sculpture by the Sea, največjo dansko kiparsko razstavo na prostem.

Your rainbow panorama na strehi muzeja AroS. Fotografija: ARoS, uporabljeno z dovoljenjem.

Poleg mestne hiše v Aarhusu stoji Musikhuset Aarhus, ena najbolj uveljavljenih glasbenih hiš v nordijskih državah. V njenih prostorih se nahajajo Simfonični orkester Aarhusa, Danska državna opera (največja operna skupina za gostovanja na Danskem) ter Kraljeva glasbena akademija. Zadnja ima študijske programe za klasično, ritmično in elektronsko glasbo, pod njenim okriljem pa deluje tudi DIEM – Danski državni center za elektronsko glasbo. Kot je razvidno, je Aarhus dom številnih glasbenih profesionalcev in žanrov. Otroci lahko obiskujejo Glasbeno šolo v Aarhusu (Aarhus Musikskole), kjer za otroke vseh starosti poteka pouk široke palete inštrumentov, petje, igranje v glasbenih

skupinah in zbor. V Aarhusu poteka več glasbenih festivalov klasične, džezovske, ritmične in elektronske glasbe. Med najbolj znanimi so Aarhus Jazz Festival, hip hop festival Aarhus Took It, festival NorthSide in festival SPOT, ki se osredotočajo na nove glasbene trende, zlasti na področju nordijske glasbe.

Leta 2003 je bil ustanovljen Filmby Aarhus, regionalni filmski in medijski center na zahodnem Danskem. Produktijski prostori centra in večina njegovih pisarn so na voljo približno 70 skupinam, ki se večinoma ukvarjajo z mediji in filmom. Filmby Aarhus ponuja tudi izobraževanje na področju filma in medijev za otroke in odrasle. Še ena filmska šola je Station Next – in sicer za mlade med 13. in 18. letom, kjer slušatelji samostojno razvijajo lastne produkcije pod mentorstvom profesionalnih filmskih ustvarjalcev. Vsako leto novembra poteka Filmski festival v Aarhusu (Aarhus Filmfestival), mednarodni festival kratkega in dokumentarnega filma. V Aarhusu so trije veliki kinematografi, kjer se prikazujejo večinoma filmi iz mainstreama, obišče pa jih 1,2 milijona obiskovalcev letno. Leta 1978 bil ustanovljen tudi Øst for Paradis, kjer se predstavljajo visokokakovostni filmi z vsega sveta. V Aarhusu se nahajata tudi regionalna produktijska centra dveh največjih danskih televizijskih organizacij, DR in TV2, lokalni radijski in televizijski producent pa je Medijska hiša Aarhus (Mediehus Aarhus). V Aarhusu je tudi velika koncentracija znanja na področju raziskovanja medijev, saj ima Univerza v Aarhusu Center za strokovno vizualizacijo in interakcijo (CAVI), Center za digitalno urbano življenje ter Raziskovalni center za digitalno estetiko; vsi centri so del Oddelka za estetiko in komunikacijo omenjene univerze.

Gledališka infrastruktura

V Aarhusu so prisotne najrazličnejše uprizoritvene umetnosti, vključno z gledališkim plesom in eksperimentalnim uprizarjanjem. Največje izmed gledališč je Aarhus Teater, regionalno gledališče s petimi odri, igralsko šolo (eno izmed treh na Danskem) ter šolo za dramatike, ki je edina tovrstna ustanova v državi. Akademski študij gledališča je možen tudi v okviru dodiplomskega in magistrskega študija dramaturgije na Univerzi v Aarhusu. V Aarhusu je približno 25 manjših gledališč in neodvisnih gledaliških skupin, ki s 1500 predstavami letno pritegnejo 300.000 obiskovalcev, zato imajo uprizoritvene umetnosti pomembno vlogo v kulturnem okolju. Nekatere produkcije iz Aarhusa gredo na gostovanja po državi, včasih pa tudi v tujino. Celotna Danska ima pisano paleto otroškega gledališča in celo največji gledališki festival za mlado občinstvo na svetu.¹ Otrokom je namenjena posebna pozornost tudi v Aarhusu; poleg nekaterih gledaliških skupin se mlademu občinstvu posvečajo tri gledališča – Gruppe 38, Filuren in Teater Refleksion (zadnje se ukvarja z lutkami in animacijo). Dve gledališči, Opgang 2 in Gellerupscenen, se ukvarjata z raznolikostjo, različnimi kulturami in integracijo. V Aarhusu je zelo dejavna mreža ljubiteljev in polprofesionalcev, ki prirejajo predstave, hepeninge in letni festival QuongaFest. Za to svobodno okolje so torej značilni prožnost,

1.

spremenljivost pa tudi številni projekti in sodelovanja. Najrazličnejše skupine, šole in mreže so dejavne tudi na področju plesa. Profesionalne delujejo tudi na mednarodni ravni v obliki koprodukcij in izmenjav, pri katerih sodelujejo tako plesalci kot koreografi. V Aarhusu je pet festivalov uprizoritvenih umetnosti, od katerih sta najbolj znana :Danish+ in ILT. :Danish+ je mednarodni prelet (*showcase*) najboljših predstav na področju uprizoritvenih umetnosti za otroke in mlade, poteka pa vsako drugo leto, prav tako kot festival ILT, ki v Aarhus prinaša zanimiv mednarodni izbor visokokakovostnih stvaritev s področja sodobnega plesa in uprizoritvenih umetnosti.

Poleg omenjenih kulturnih organizacij in dejavnosti ima Aarhus tudi festival Aarhus Festuge (Festival Aarhus), ki je namenjen vsem oblikam umetnosti. Gre za enega izmed največjih severnoevropskih kulturnih festivalov, ki je uveljavljen tako doma kot v tujini in poteka od leta 1965. Konec avgusta in na začetku septembra se ulice, klubi, odri, galerije in muzeji spremenijo v prizorišča festivala, kjer na več kot sto različnih odrih in drugih lokacijah deset dni poteka več kot tisoč dogodkov.

BERN

Mathias P. Bremgartner, Andreas Kotte, Frank Gerber in Beate Schappach

Zgodovina in splošni podatki

Bern je sedež švicarske vlade, dejansko (*de facto*) glavno mesto Švice ter najpomembnejše mesto kantona Bern. Mesto leži v osrednjem delu države, leta 2011 pa je imelo 133.656 prebivalcev. Je četrto največje mesto v Švici. Kljub relativno nizkemu številu prebivalstva ponuja Bern pestro kulturno življenje in obilico možnosti za preživljanje prostega časa. Ima 20 muzejev, koncertno dvorano za klasično glasbo, 16 kinematografov s 37 projekcijskimi platni, dva velika športna stadiona in precejšnje število galerij, najbolj pa izstopa po neznanski paleti gledaliških prizorišč in gledaliških predstav ter edinstveni koncentraciji institucij, ki se ukvarjajo z gledališčem. V Bernu med drugim delujejo Stadttheater Bern (mestno gledališče s tremi sekcijami – dramo, opero in baletom, njihovo skupno ime pa je od sezone 2012/2013 dalje Konzert Theater Bern, ki vključuje še simfonično glasbo), živahna svobodna scena »Freie Szene«, ki jo sestavljajo različne neodvisne skupine in prizorišča, mednarodni gledališki festival AUAWIRLEBEN, Hochschule der Künste Bern (univerza za študij umetnosti, vključno z igralsvom in petjem), ljubiteljsko in ljudsko gledališče, komercialno gledališče, švicarski gledališki muzej in arhiv Schweizerische Theatersammlung ter edini akademski inštitut za gledališke študije v državi – Institut für Theaterwissenschaft der Universität.

Mesto Bern je bilo ustanovljeno leta 1191 (sto let pred nastankom Švice) na rtu, ki ga s treh strani obdaja reka Aare. Leta 1353 se je *freie Reichsstadt* (svobodno cesarsko mesto) Bern pridružilo Švicarski konfederaciji. Od uspešne revolucije leta 1848, ki je bila povod za ustanovitev moderne švicarske države, je Bern njeno dejansko (*de facto*) glavno mesto – ker federacija pravnega (*de iure*) glavnega mesta ne predvideva (gre torej za *Bundesstadt*, zvezno mesto, in ne *Hauptstadt*, glavno mesto). Leta 2011 je imel Bern 133.656 prebivalcev, kar je znašalo 1,56 odstotka prebivalstva celotne države (osem milijonov); je četrto največje mesto v Švici (po Zürichu, Ženevi in Baslu). Švicarska posebnost je, da niti najbližja predmestja in obrobja določenega mesta ne spadajo v isto mestno občino, zato se mora njihovo prebivalstvo preštovati posebej. V celotnem bernskem aglomeratu živi približno 200.000 ljudi. Na upravnem območju glavnega mesta Švice živi 2436 prebivalcev na kvadratni kilometer, torej je razmeroma gosto poseljeno. Center Berna je staro mestno jedro, ki leži znotraj rečnega zavoja in spada med UNESCO-va območja svetovne kulturne dediščine.

Staro mestno jedro Berna. Fotografija: Bern Tourismus, uporabljeno z dovoljenjem.

Po ocenah je Bern med najbolj zelenimi glavnimi mesti v Evropi; obkroža ga kmetijska pokrajina kantona Bern. Mesto in večina kantona spadata v nemško govoreči del Švice, ležita pa ob francosko govorečem delu države. Švica ima namreč štiri jezike oziroma kulture – nemško, francosko, italijansko in retoromansko. Zaradi osrednje lege Berna so vsa druga najpomembnejša mesta razen Ženeve (Zürich, Basel, Luzern in Lozana) oddaljena približno uro vožnje z vlakom. Za razliko od Zürich (bančni sektor), Basla (farmacevtska industrija) in Ženeve (mednarodne organizacije in urarska industrija) švicarsko glavno mesto ni znano po določenem trgovinskem sektorju, temveč po upravnih ustanovah. V Bernu je sedež večine zveznih ministrstev, oddelkov in institucij

pa tudi ambasad in sedežev javnih služb, npr. Švicarske pošte in Švicarskih zveznih železnic. Največ delovne sile je zaposlene v zvezni upravi.

Kulturna infrastruktura

Bern je kulturni center celotnega kantona; v njem se nahaja pet osrednjih kulturnih institucij – gledališče Stadttheater, simfonični orkester, muzej moderne umetnosti Zentrum Paul Klee, umetnostni muzej Kunstmuseum ter zgodovinski muzej Historisches Museum. Med njimi je glavno kulturno gonilo mesta v državnem in mednarodnem merilu muzej Zentrum Paul Klee, ki so ga odprli leta 2005 ter pretežno razstavlja moderno in sodobno umetnost. Skoraj vse navedene kulturne institucije so v centru mesta, pa tudi večina manjših kulturnih prizorišč, vendar precejšnji del potrošnikov kulturne ponudbe živi v okoliških mestnih občinah po celotnem kantonu. Poleg stalnih kulturnih institucij ima Bern tudi pet vsakoletnih kulturnih festivalov, ki so pomembni v mednarodnem merilu: TANZ.IN Bern (sodobni ples), BONE Performance Art Festival Bern (performans), Buskers Bern (poletni ulični glasbeni festival), SHNIT (festival kratkega filma) in gledališki festival AUAWIRLEBEN (pretežno neodvisne gledališke skupine). Zadnji omenjeni festival je bil ustanovljen leta 1982 in je pomembna referenčna točka v gledališkem centru mesta; na njem se večinoma predstavljajo mednarodne skupine in nova gledališka estetika. Festival je pomembna referenčna točka v gledališkem življenju mesta. V mestu poteka tudi Biennale Bern (festival likovne in uprizoritvenih umetnosti) ter Musikfestival Bern, ki potekata vsako drugo leto in se pri tem izmenjujeta. Navedene bernske institucije in festivale večinoma subvencionirata mesto in kanton približno v enakem obsegu. Mesto Bern za gledališče letno porabi skupno 11.555.000 evrov,² kar je 86 evrov na osebo.

Gledališka infrastruktura

Za gledališče v Bernu je značilna raznolikost gledaliških oblik in glede na velikost mesta neznanska gledališka ponudba, kar je še osupljivejše glede na dejstvo, da so številna gledališča drugih centrov švicarske kulture (Zürich, Basel, Lozana in Luzern) dejansko zelo blizu. Poleg tega se na razdalji 50 km nahajajo še druga večja gledališka prizorišča v manjših mestih, kot so Biel, Solothurn, Langenthal, Burgdorf, Thun, Fribourg in Interlaken.

V Bernu nobena kulturna dejavnost (muzeji, koncerti itd.) ne pritegne toliko obiskovalcev kot gledališče. To dejstvo podpirajo številčni podatki o obiskovalcih v celotni Švici. Leta 2008 (zadnji številčni podatki, ki so na voljo), si je 42 odstotkov prebivalcev Švice, starejših od 15 let (skoraj trije milijoni ljudi) ogledalo vsaj eno gledališko predstavo.

² Denarna valuta v Švici je švicarski frank. Menjalni tečaj leta 2010/11 je bil približno 1 EUR = 1,20 CHF.

Povprečna cena gledališke vstopnice v Bernu je 35 evrov, kar znaša 0,62 odstotka povprečne mesečne plače. Za primerjavo: vstopnica za kino v povprečju stane 14,50 evra.

Kot ena izmed petih osrednjih kulturnih institucij ima gledališče Stadttheater pomembno vlogo v kulturnem življenju mesta. Za dve stalni prizorišči, stalni igralski in plesni ansambel ter zbor je imel leta 2010/11 angažiranih 342 članov osebja, najel pa je tudi 188 gostujočih zaposlenih. Producira približno 30 novih predstav letno, in sicer štirih gledaliških tipov oziroma žanrov (govorjeno gledališče, ples, opera in muzikal). Predstave na repertoarju pa tudi občutno manj številne gostujoče predstave se izvajajo na štirih prizoriščih. Stavba gledališča Stadttheater stoji v jedru starega mesta in ima glavni oder (740 sedežev) ter manjši oder Studiobühne (50 sedežev). Drugo prizorišče je v nekdanji industrijski hali Vidmar, ki se nahaja na obrobju mesta in ima dva odra s 320 oziroma 120 sedeži.

Tako imenovana »svobodna scena« (*Freie Szene*) je največja in najbolj heterogena gledališka oblika v Bernu. Vključuje najrazličnejša prizorišča najrazličnejših velikosti in opreme ter stalne in *ad hoc* gledališke skupine, katerih število se stalno spreminja. *Freie Szene* vključuje široko paleto gledaliških tipov oziroma žanrov: govorjeno gledališče, avtorsko gledališče (*devised theatre*), *kleinkunst*, lutkovno gledališče in gledališče predmetov, gledališče za otroke in mladino ter performans.

Freie Szene ima v Bernu tri osrednja prizorišča:

- Schlachthaus Theater, ki se posveča avtorskemu gledališču (*devised theatre*) ter gledališču za otroke in mladino,
- Dampfzentrale, ki večinoma deluje kot platforma za sodobni ples in uprizoritvene umetnosti, ter
- Tojo Theater, kjer se predstavljajo vse gledališke oblike pa tudi produkcije manj znanih skupin.

V Dampfzentrale vsako jesen poteka znani mednarodni plesni festival TANZ.IN Bern, spomladi pa je prizorišče mednarodnega gledališkega festivala Auawirleben; enako velja za Schlachthaus Theater. Obe prizorišči pretežno subvencionira mesto Bern, v veliko manjšem deležu pa tudi kanton Bern in nekatere zasebne fundacije. Poleg teh dveh prizorišč je tretje osrednje prizorišče *Freie Szene* tudi Tojo Theater. Nahaja se v kulturnem centru Kulturzentrum Reitschule v bližini železniške postaje. Tojo Theater prav tako prejema subvencije mesta Bern, vendar nima finančnih sredstev, da bi lahko plačalo nastopajoče skupine. Arhitekturna posebnost starega dela mesta je, da imajo hiše kleti z vhodi nad stopnicami neposredno z ulice. Posebnost Berna pa je tudi, da so bile nekatere od teh kleti spremenjene v gledališča, prva izmed njih leta 1949.

Ljubiteljsko in ljudsko gledališče najdemo pretežno zunaj mesta; v kantonu Bern sta zelo pogosta. Vendar nekatere ljubiteljske skupine in skupine ljudskega gledališča svoje produkcije izvajajo v mestu. Na koncu je treba omeniti še Das Theater an der Effingerstrasse, ki ima 200 sedežev in ustvari približno osem novih produkcij na

sezono, ki se prikazujejo tudi več večerov zapored. Je v zasebni lasti, vendar od mesta Bern še vedno prejema subvencijo v višini 250.000 evrov letno.

DEBRECEN

Magdolna Balkány

Zgodovina in splošni podatki

Debrecen leži na vzhodu Madžarske v Veliki nižini. Je drugo največje mesto (leta 2010 je imelo 207.308 prebivalcev) za Budimpešto (1.776.000 prebivalcev, vključno z obrobjem 3.300.000) v deželi z desetimi milijoni prebivalcev. Velikost mestnega območja znaša 461,65 km², gostota prebivalstva pa 443/km². Debrecen je glavno mesto okrožja Hajdú-Bihar, zaradi univerze, zgodovinskih znamenitosti, bolnišnic in mednarodnega letališča pa tudi regionalno središče znanosti, tehnologije, kulture, zdravstva in transporta. V regiji so še tri zgodovinsko in kulturno pomembna mesta s svojimi mestnimi gledališči: 50 km oddaljeno mesto Nyíregyháza (119.000 prebivalcev), 100 km oddaljeni Miskolc (165.321 prebivalcev) ter 120 km oddaljeni Eger (56.330 prebivalcev). Treba je omeniti tudi mesto Oradea v Romuniji, ki ima madžarsko govoreče prebivalstvo, univerzo z madžarskim učnim jezikom in madžarsko gledališče. Mesto Oradea je iz Debrecena zdaj lahko dostopno (70 km, ena ura), kar je vredno omembe, saj med mestoma in državama obstajajo živahne industrijske, turistične in kulturne (med drugim tudi gledališke) vezi.

Budimpešta, glavno mesto Madžarske, ki je sedež vseh najpomembnejših upravnih in kulturnih institucij, leži 230 km zahodno, poltretjo uro vožnje z vlakom ali avtomobilom. Ljudje iz debrecenske regije se večkrat odpravijo v to metropolitansko mesto, da bi si ogledali kulturni program, zlasti glasbene in gledališke dogodke.

Mesto s pripadajočo regijo so različne etnične skupine naseljevale že v antičnih časih pa tudi ob prihodu madžarskih osvajalskih plemen v 9. stoletju. Ime mesta je bilo prvič omenjeno leta 1235 kot Debrezun. Do zgodnjega 16. stoletja je bil Debrecen pomembno trgovsko mesto, ki je služilo kot trgovska povezava med Poljsko in Transilvanijo; trgovalo je z vinom, pšenico, živino in konji, in sicer tako z Zahodom (Nemčijo) kot Vzhodom (Rusijo).

V otomanskem obdobju na Madžarskem (1541–1693) se je Debrecen, ki je bil blizu meje in brez mestnega obzidja, pogosto znašel v težkem položaju. Izkusil je vladavino otomanskega cesarstva, katoliških Habsburžanov in transilvanskih knezov. Posledica tega je bila odprtost prebivalstva, in Debrecen je precej zgodaj sprejel protestantsko reformacijo. Debrecen so imenovali tudi »kalvinistični Rim«, in sicer zaradi

Reformiranega kolegija, ki so ga tu ustanovili leta 1538, pa tudi zato, ker je bilo mesto stoletja najvzhodnejši sedež reformacije. Njegovi prebivalci so bili madžarski kalvinisti, imenovani "cívís", ki so gojili strogo puritansko etiko in miselnost (Rimskokatoliški cerkvi je bila vrnitev v Debrecen dovoljena šele leta 1715).

Debrecen je bil dvakrat v zgodovini razglašen za glavno mesto države – prvič med revolucijo in vojno za neodvisnost v letih 1848/49, drugič pa ob koncu druge svetovne vojne leta 1944. Leta 1849 se je madžarska revolucionarna vlada preselila iz Pešte in Bude v Debrecen. Leta 1857 je bila dokončana železnica med Budimpešto in Debrecenom. Zgradili so nove šole, bolnišnice, cerkve, tovarne in mline, v mestu pa so se pojavile tudi banke in zavarovalnice. Debrecen je dobil podobo modernega mesta. Kot naslednica Reformiranega kolegija je bila leta 1912 ustanovljena nova Madžarska kraljeva univerza.

Glavni trg v Debrecenu z veliko kalvinistično cerkvijo. Foto: Csonka Zoltán, uporabljeno z dovoljenjem.

Po prvi svetovni vojni je Madžarska izgubila dve tretjini nekdanjega ozemlja in regionalnih centrov, zato se je Debrecen ponovno znašel blizu državne meje. Priložnost za razvoj pa se je pojavila na področju turizma. Turistična atrakcija je postal Hortobágy, največje naravno travišče v Evropi; njegov lastnik je bila mestna občina.

Med drugo svetovno vojno je bil Debrecen skoraj povsem uničen. Po letu 1944 je nova madžarska komunistična vlada nacionalizirala institucije in nepremičnine v mestni lasti, del javne domene pa je postala tudi zasebna lastnina. Polovico debrecenskega

območja so priključili bližnjim mestecem, mesto pa je izgubilo tudi pravice nad območjem Hortobágy. V šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je mesto začelo ponovno razvijati, od političnih in gospodarskih sprememb v devetdesetih pa si resno in uspešno prizadeva, da bi postalo regionalno središče mednarodnih projektov na področju znanosti, inovacij in tehnologije ter športnih prireditev; na ta način gradi mostove med Vzhodom in Zahodom.

Zgodovinski razvoj Debrecena je odločilno zaznamovalo izobraževanje. V mestu je več kot deset gimnazij, Reformirana teološka akademija v Debrecenu, ki se nahaja v zgradbi Reformiranega kolegija, ter Univerza v Debrecenu s 17 fakultetami in 32.000 študenti, od katerih jih 3200 prihaja z vsega sveta. V mestu zdaj vlada mednarodno vzdušje. Številni študentje ostanejo tudi po diplomi. Na univerzi in v bolnišnicah, kjer poteka medicinsko izobraževanje, je zaposlenih 7000 visoko usposobljenih delavcev, precej pa zaposlujejo tudi multinacionalke, ki imajo sedež v mestu. Veliko ljudi najde zaposlitev tudi v storitveni industriji.

Kulturna infrastruktura

Velika kalvinistična cerkev (Nagytemplom) in Reformirani kolegij (Debreceni Református Kollégium) nista le simbola mesta, temveč predstavljata njegovo središče z lokacijskega, arhitekturnega, zgodovinskega in kulturnega vidika. Cerkev in glavni trg delujeta tudi kot kulturni prizorišči, kjer potekajo družabni dogodki, koncerti, visokokakovostne plesne in gledališke predstave ter ulični festivali (glej sliko). Reformirani kolegij je zgodovinska znamenitost, vendar ima tudi vlogo kulturnega centra. V njem se nahajajo teološka akademija, gimnazija, muzej z zbirko 17.000 eksponatov iz zgodovine Reformirane cerkve in kolegija. Njegova knjižnica hrani redke knjižne znamenitosti, služi pa tudi kot pomemben arhiv zgodovine mesta.

Kot eno izmed intelektualnih žarišč na Madžarskem je Debrecen ustvaril omrežje kulturnih institucij, ki gostijo pisano paleto dejavnosti in letno organizirajo na tisoče programov. Vse oblike umetnosti (glasba, upodobitvene umetnosti, gledališče in film) so v mestu dobro zastopane. V središču teh dejavnosti sta dve ključni instituciji: Neprofitna ustanova za organizacijo dogodkov Fönix (Fönix rendezvényszervező közhasznú nonprofit kft.) ter Skupnostni center Debrecen (Debreceni Művelődési Központ).

Fönix, ki je zadolžen za osrednje kulturne dogodke in festivale v mestu, ima sedež v Konferenčnem centru Kölcsey (Kölcsey Központ), ki so ga odprli leta 2006 in je eden največjih v državi. Velika konferenčna in glasbena dvorana, pri kateri obstaja tudi možnost razširitve, lahko sprejme med 750 in 1100 obiskovalcev. V njej so nastopile številne domače in mednarodne zvezde s področja glasbe, gledališča in profesionalnih razstav. Dvorana Fönix (Fönix Csarnok), ki so jo odprli leta 2002 in ima kapaciteto 8500 sedežev, se uporablja kot prizorišče državnih in mednarodnih športnih tekem pa tudi za velike gledališke in plesne predstave ter glasbene koncerte. Fönix je odgovoren tudi

za organizacijo raznih obsežnih programov na prostem ter lokalne in mednarodne festivale, med drugim tudi znano Parado cvetja (Debreceni Virágkarnevál), Festival vojaških orkestrov (Nemzetközi Katonazenekari Fesztivál Debrecen), Mednarodno zborovsko tekmovanje in folklorni festival Béle Bartóka (Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny és Folklorfesztivál), Džezovske dneve v Debrecenu (Debreceni Jazznapok), Festival poezije (Költészeti Fesztivál) in Literarne dneve (Debreceni Irodalmi Napok). Veličastno prizorišče za glasbene in gledališke predstave je znano Gledališče na prostem v srcu Velikega parka (Nagyerdei Szabadtéri Színpad).

Skupnostni center Debrecen ima šest podružnic in hišo za mlade v različnih mestnih soseskah pa tudi poseben projekt – Hišo tradicionalne domače obrti (Timárház – Kézművesek Háza). V večnamenskih zgradbah Skupnostnega centra Debrecen so običajno gledališke dvorane (100–200 sedežev), knjižnice, razstavni prostori, kinodvorane ter sobe za društva s prostočasnimi dejavnostmi, družinskimi programi in različnimi drugimi dejavnostmi. Njihova glavna naloga je opolnomočanje skupnosti.

Na področju vizualnih umetnosti ima Muzej Déri (Déri Múzeum) skoraj stoletno zgodovino. V glavni dvorani muzeja (120 sedežev) potekajo tudi literarni večeri in gledališke predstave. V ločeni zgradbi se nahaja Spominski muzej Ferenc Medgyessyja (Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum), kjer so na ogled dela enega najpomembnejših madžarskih kiparjev 20. stoletja pa tudi sodobne samostojne in skupinske razstave lokalnih umetnikov. Leta 2006 je bil odprt MODEM (Modern és Kortárs Művészeti Központ), umetnostna galerija in center za moderno in sodobno umetnost, ki ni uveljavljen le na Madžarskem, temveč tudi v Vzhodni in Srednji Evropi. Njegove skupne prostorske kapacitete znašajo 3000 m² v treh nadstropjih, namenjen pa je tematskim razstavam. MODEM deluje tudi kot kulturni center, ki gosti in organizira koncerte, projekcije filmov, alternativne gledališke predstave pa tudi seminarje, konference in tečaje muzejske pedagogike. Njegova manjša podružnica, Múterem Galéria, večinoma gosti razstave lokalnih umetnikov v čudovito restavrirani nekdanji mestni hiši.

Druga ključna organizacija v mestu je Kodályjeva filharmonija v Debrecenu (Kodály Filharmonia Debrecen), ki jo sestavljata dva profesionalna ansambla: Kodályjev filharmonični orkester v Debrecenu in Kodályjev zbor v Debrecenu. Oba redno nastopata v Debrecenu, v drugih madžarskih mestih in v tujini. Naj naštejemo nekaj najpriljubljenejših glasbenih prizorišč v Debrecenu. Bartókova dvorana (Bartók terem) je čudovito prizorišče za klasične koncerte v središču mesta (500 sedežev). Koncerti klasične glasbe potekajo tudi v glavni univerzitetni dvorani (400 sedežev) ter Lisztovi dvorani (Liszt terem) Fakultete za glasbo (220 sedežev). Koncerti se odvijajo tudi v protestantski Veliki cerkvi (2000 sedežev) ter v katoliški Cerkvi sv. Ane (Szent Anna Székesegyház, 200 sedežev). V mestu je tudi nekaj glasbenih prizorišč na prostem, kot so Glavni trg, Trg Déri, Mestna hiša ter že omenjeno Prizorišče na prostem.

Gledališka infrastruktura

Če jih povprašamo po gledališču, bo prva asociacija večine meščanov Debrecena Narodno gledališče Csokonai (Csokonai Nemzeti Színház), poimenovano po prvem pomembnem pesniku in dramatikumu moderne dobe Mihályu Csokonaiu Vitézu (1773–1805), ki se je rodil in živel v Debrecenu. Glavna stavba gledališča v romantičnem stilu, ki jo je mesto zgradilo v samem centru leta 1865, za marsikoga posebej poje gledališča. Njegova stalna skupina z umetniki, ki je v mestu zelo priljubljena, se povprečno predstavi v 350 predstavah letno, obiskujejo pa jih večinoma intelektualci vsaj štiri- do šestkrat na leto. Družine z majhnimi otroki bi omenile tudi Lutkovno gledališče Vojtina. Omenjeni gledališči, torej Csokonai in Vojtina – tako imenovani uradni gledališči mesta (ki ju subvencionirata centralna in lokalna vlada, upravlja in nadzoruje pa mestna občina) – predstavljata jedro gledališkega polja.

GRONINGEN

Hans van Maanen in Antine Zijlstra

Zgodovina in splošni podatki

Groningen je glavno mesto province Groningen, ki leži na severnem Nizozemskem. »Sever« sestavljajo tri province: Frizija, Drenthe in Groningen. Omenjene province zavzemajo 27 odstotkov površine države, v njih pa živi nekaj več kot deset odstotkov prebivalstva Nizozemske (skupno približno 16 milijonov). Gre za razmeroma podeželsko regijo na sicer močno urbaniziranem Nizozemskem.

Mesto Groningen, ki ima 190.000 prebivalcev (podatki za obdobje 2010/2011), je daleč največje mesto na severnem območju. Gre za razmeroma majhno in gosto poseljeno mesto z 2500 prebivalci na km². 60 km zahodno leži Leeuwarden, glavno mesto province Frizije, ki ima približno 98.000 prebivalcev, 30 km južno pa Assen, glavno mesto province Drenthe, s približno 65.000 prebivalci. Logično je torej, da je kulturni center severnega dela Nizozemske postal Groningen.

Groningen spada med tipična nizozemska mesta, ki so največji razcvet doživela v 17. stoletju (nizozemska zlata doba). Ostanke te dobe so dobro vidni še danes – na kanalih v notranjem delu mesta, starih hišah trgovcev, številnih ubožnicah, ki so jih ustanovili vladajoči veljaki, ter nekaterih protestantskih cerkvah (oziroma takšnih, ki so postale protestantske). Kot vsa nizozemska mesta severno od Rena je Groningen po reformaciji postal protestantsko mesto, kjer so bili na oblasti pridigarji, zato je bilo gledališče prepovedano do sredine 18. stoletja. Nekaj stoletij je vsa trgovina iz province Groningena, zlasti s kmetijskimi proizvodi, morala potekati preko samega mesta, ki se

zato omenja kot *Stapelplaats* (mesto za nakladanje).

Prvi pisni dokazi o obstoju Groningena so iz leta 1040, ko je kralj Hendrik III zemljo in vilo Gruoninga (Groningen) daroval cerkvi. Področje je dobilo osrednji položaj v regiji tako v gospodarskem kot v političnem smislu. Groningen je status mestne državnice izgubil leta 1500, v sedemnajstem stoletju pa se je močno povečal zaradi trgovine s kmetijskimi izdelki, živino in šoto. Leta 1795 se je končala stara Republika sedmih združenih nizozemskih provinc in do leta 1814 postala del francoskega cesarstva. Takrat je Nizozemska začela postajati kraljevina (do leta 1830 je bila del nje tudi Flandrija); spet sta se začeli razvijati trgovina in blaginja, vendar do ponovne širitve mesta ni prišlo vse do leta 1850, ko se je začel ustvarjati dobiček z industrializacijo.

Poleg gospodarskega položaja je imelo mesto Groningen pomembno vlogo tudi kot center kulture na severnem Nizozemskem. Leta 1614 je bila ustanovljena univerza (druga po mestu Leiden, 1575). Več kot polovica profesorjev je prišla iz Nemčije, kar priča o tesnih odnosih med Groningenom in severozahodnim delom Nemčije. V naslednjih stoletjih so v kulturni infrastrukturi Groningena prostor dobile tudi šole na področju vizualnih umetnosti (od 1798) ter glasbe (1966).

V prvi polovici 20. stoletja je prišlo do ponovne širitve mesta. Število prebivalcev se je s 66.500 leta 1900 povečalo na 150.000 v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Na začetku enaindvajsetega stoletja se je število prebivalcev z novim valom urbanizacije približalo številki 200.000. Močno se je povečalo tudi število študentov na univerzi, in sicer z 2000 okrog leta 1950 na današnjih 25.000.

Kulturna infrastruktura

Če Groningen obiščemo z vlakom, ne moremo zgrešiti muzeja Groninger Museum, ki ga je zasnoval Alessandro Mendini posebej za razstave sodobne umetnosti, saj predstavlja vhod v južni del notranjega dela mesta. Kilometer in pol vzhodno od vstopa v mesto se nahaja velika koncertna dvorana Oosterport, ki je bila zgrajena v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Če gremo od nje proti severu vzdolž starih mestnih kanalov, ki obkrožajo notranji del mesta, pridemo do osrednje gledališke dvorane Stadsschouwburg, ki je bila zgrajena ob koncu 19. stoletja (1891).

Poleg teh treh kulturnih trdnjav se v samem jedru mesta nahaja tudi glavna univerzitetna zgradba (v neorenesančnem stilu iz leta 1906) s knjižnico (iz osemdesetih let prejšnjega stoletja), ki stojita ena nasproti druge na Trgu akademije (Academieplein). Takoj za vogalom stoji tudi osrednja mestna knjižnica. Nekaj kilometrov naprej, bolj ali manj na obrobju mesta, se nahaja Martiniplaza, velika dvorana, kjer potekajo kongresni, športni, gledališki in drugi dogodki.

Na glasbenem področju sta pomembni dve že omenjeni dvorani, Martiniplaza s kapaciteto 1500 sedežev, kjer se izvajajo muzikali in veliki popularni dogodki, ter Oosterpoort, ki je sedež Orkestra Severne Nizozemske (Noord Nederland Orkest),

edinega velikega simfoničnega orkestra na severu, ki v svojih dveh dvoranah (s 1500 oziroma 450 sedeži) dnevno gosti tudi druge koncerte klasične in popularne glasbe.

Kot smo že omenili, je Oosterport namenjen tudi popularni glasbi, zlasti večjim dogodkom. Manjšim, novejšim ali bolj alternativnim skupinam sta na voljo dva druga odra: Simplon in Vera. Zadnji se nahaja v stari zgradbi v samem centru mesta, prvi pa v stari tovarni, ki je približno deset minut hoda od osrednjega trga.

Poleg glasbene šole za otroke in odrasle je tu še akademija za poklicno glasbeno usposabljanje (Prins Claus Conservatory). Letno potekata tudi dva festivala popularne glasbe (Noorderslag/Eurosonic in Bevrijdingsfestival) ter en festival klasične glasbe (Peter de Grote Festival).

Na področju muzejev in vizualne umetnosti se poleg muzeja Groninger Museum v mestu nahajajo še tri druge institucije: Het Grafisch Museum (Grafični muzej); Noordelijk Scheepvaartmuseum (Severni pomorski muzej) in Het Nederlands Stripmuseum (Muzej nizozemskih stripov). Treba je omeniti še dve osrednji instituciji: umetnostno akademijo Academie Minerva z odličnim izobraževalnim oddelkom na Inštitutu Franka Mohra ter Noorderlicht, nacionalno in mednarodno uveljavljeno fotografsko razstavo, ki v Groningenu poteka vsako drugo leto, v vmesnih letih pa razstave potekajo v provinci Friziji.

Glavni trg Groningena (Grote Markt) z Grand Theatrom. Fotografija: Grand Theatre, uporabljeno z dovoljenjem.

Gledališka infrastruktura

Osrednja mestna gledališka skupina na Severnem Nizozemskem je Noord Nederlands Toneel (NNT, Nizozemsko severno gledališče), ki ima sedež v Groningenu. Skupina ima lastno zgradbo, De Machinefabriek, kjer se nahajajo pisarne, delovni prostori, vadbeni prostori ter dvorana za 170 obiskovalcev. Premiere večjih produkcij skupine NNT pa

vedno potekajo v Stadsschouwburgu, dvorani mestnega gledališča, kjer se izvedejo približno desetkrat, nato pa odidejo na gostovanje, na katerem doživijo med 20 in 40 ponovitev.

Poleg skupine NNT se na državni ravni financirajo še tri skupine s sedežem v Groningenu: 1) Citadela (Citadel), gledališka skupina za otroke, ki del predstav izvaja v lastni dvorani (70 sedežev), vendar večinoma nastopa po šolah; 2) NNT (Severno nizozemsko plesno gledališče), ki ima premiere v Stadsschouwburgu, vendar skoraj vedno gostuje po državi; 3) gledališče Grand Theatre, ki je prizorišče, ki ga subvencionira država, pa tudi produkcijska hiša in mednarodni laboratorij.³ Tudi druga plesna skupina, Guy & Roni, je posredno subvencionirana s strani države, in sicer preko Nizozemskega sklada za uprizoritvene umetnosti. V teh primerih gre za v celoti profesionalne skupine, ki imajo sedež v Groningenu, vendar z izjemo Citadele izvedejo med 60 (NNT) in 90 odstotkov predstav drugje.

Vodilni oder v Groningenu je oder gledališča Stadsschouwburg, dvorana mestnega gledališča s 650 sedeži, ki je bilo zgrajeno leta 1891 v neposredni bližini starega notranjega dela mesta. Stadsschouwburg letno proda 70.000 vstopnic za 160 gledaliških izvedb približno stotih različnih produkcij. Približno dvajset izmed teh izvede skupina NNT, in sicer gre za dve ali tri različne produkcije. Zadnja vrata gledališča vodijo v Kruithuis, dvorano z neprivzdignjenim odrom in stotimi sedeži, kjer 9000 obiskovalcev letno obiše 90 predstav.

Na obrobju mesta se nahaja veliko prizorišče Martiniplaza, skupaj s konferenčnim centrom in košarkaško dvorano, kjer se izvajajo komercialne predstave od otroških muzikalov in čarovniških predstav do vzhodnoevropskih oper in plesa na ledu, skupno 60 izvedb 20 različnih produkcij na leto. Martiniplaza, ki je bolj usmerjena v zabavništvo in ima dvorano s 1500 sedeži, proda za le 60 predstav enako število vstopnic kot Stadsschouwburg za 160.

V samem centru mesta se na Velikem trgu (Grote Markt) nahaja gledališko prizorišče, in sicer od osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko so prazni kinematograf iz dvajsetih po imenu Grand Theatre zaskvotali in prezidali v gledališče za dvema dvoranama, eno z neprivzdignjenim odrom in 170 sedeži ter drugo z napol privzdignjenim odrom s 125 sedeži. Do leta 2013 je Grand Theatre subvencionirala lokalna vlada, in sicer njegove odrske dejavnosti, ministrstvo pa njegove producentske dejavnosti. Na gledališkem področju ima Grand Theatre letno na programu 80 novih in ponovitvenih manjših predstav, za katere proda približno 8000 vstopnic. V dvorani NNT, Machinefabriek, pa se letno odigra 75 predstav za 4000 obiskovalcev. Na najrazličnejših manjših, pogosto naključnih prizoriščih, pa se letno izvede še 200 drugih (pol)profesionalnih predstav, ki si jih ogleda 20.000 gledalcev.

V Groningenu vsako leto poteka šest gledaliških festivalov. Štiri lahko štejemo za manjše, enega za srednjega, poletni festival Noorderzon (festival za uprizoritvene

³ Vse tri organizacije so januarja 2013 izgubile nacionalne subvencije, in sicer po precejšnjem zmanjšanju kulturnega subvencioniranja s strani države.

umetnosti) pa je večji in mednarodno usmerjen.

Jonge Harten Festival za mlade do 28. leta starosti je večji od drugih, saj se v njegovem okviru izvede več kot 50 predstav, ki potekajo na nekaj prizoriščih v mestu. Največji festival v mestu pa je poletni festival Noorderzoon, ki vsako leto zadnja dva tedna v avgustu poteka v parku na obrobju notranjega dela mesta (pa tudi na nekaterih uveljavljenih prizoriščih). Glavni del programa, ki ga sestavlja 90 gledaliških predstav 25 različnih produkcij, letno pritegne 12.000 obiskovalcev. Poleg glavnega programa ima festival tudi bogat stranski program, v okviru katerega se na prizoriščih festivala izvede na stotine manjših nastopov.

MARIBOR

Ksenija Repina Kramberger

Zgodovina in splošni podatki

Maribor ima 110.000 prebivalcev in je drugo največje mesto v Sloveniji. Leži na presečišču prometnih poti iz Srednje v Jugovzhodno Evropo ter iz zahodne Srednje Evrope v Panonsko nižino. Je univerzitetno mesto ter gospodarsko, finančno, upravno, izobraževalno, kulturno, trgovsko in turistično središče severovzhodne Slovenije. Površina mestne občine Maribor je 147,5 km². Maribor je bil pred osamosvojitvijo Slovenije gospodarsko zelo razvito mesto – predvsem v industrijskem sektorju, vendar so bili razpad enotnega jugoslovanskega trga, izguba vzhodnega trga in prehod na tržno gospodarstvo po letu 1991 z velikim valom stečajev prehud udarec. Nekdanja velika podjetja so večinoma prenehala delovati, nekatera pa so se preoblikovala. Do celovitega družbenega in gospodarskega prestrukturiranja ni prišlo. Brezposelnost je v Mariboru stalno visoko nad slovenskim povprečjem (npr. julija 2012 17,2 %, Slovenija 12 %). Trenutno največ dohodka mestu prinašajo storitvene dejavnosti. V zadnjih letih sta se razvila predvsem trgovina (novi nakupovalni centri) in bančno-finančni sektor. Vedno pomembnejši je turizem.

Arheološka najdišča iz mlajše kamene dobe, žarna grobišča, keltske najdbe in rimska *villa rustica* so najstarejši sledovi naselitve na območju današnjega Maribora. Leta 1164 je koroški vojvoda Bernhard Speinheim dal na griču Piramida zgraditi prvo utrdbo, ki se je imenovala Grad v marki ali Burg in der Mark. Naselbina, ki je zrasla pod gričem, se je imenovala Markburg. Leta 1254 je Maribor prvič omenjen kot mesto. Po zmagi Rudolfa Habsburškega nad Otokarjem II. leta 1278 se je Maribor začel razvijati. Ob koncu 17. stoletja je kuga pomorila tretjino prebivalstva.

V 18. stoletju je mesto počasi dopolnjevalo in nadgrajevalo svoje odlike – leta 1758

so jezuiti ustanovili gimnazijo, leta 1782 je Maribor dobil glavno šolo, leta 1795 pa prvo tiskarno. Prvi dom gledališča v Mariboru, ki je bil namenjen lokalnim ljubiteljskim in gostujočim poklicnim gledališčnikom, je bil ustanovljen leta 1785. Do trajnejše prostorske rešitve je prišlo leta 1805.

Mesto je izdatno izoblikovala izgradnja južne železnice od Dunaja do Trsta leta 1846. Železnica je pospešila razvoj industrije. Z izgradnjo dodatne prometne infrastrukture (cest in mostov) je mesto izgubilo srednjeveško zasnovano – predvsem dela mesta, imenovanega Lent, kjer še danes raste 400 let stara trta, najstarejša na svetu.

Leta 1859 je škof Anton Martin Slomšek prenesel sedež lavantinske škofije iz Št. Andraža na Koroškem v Maribor, z bogoslovjem pa mesto dobi prvo visoko šolo. Leta 1852 je bila zgrajena gledališka stavba (kjer se je igralo v nemškem jeziku), leta 1899 pa so si Slovenci zgradili Narodni dom, središče političnega, gospodarskega in kulturnega življenja. Ustanovitev Dramatičnega društva Maribor leta 1909 predstavlja začetek stalnega slovenskega poklicnega gledališča.

Današnji pogled na Lent – stari del mesta Maribor. Fotografija: Luka Cajnkar, uporabljeno z dovoljenjem.

Po prvi svetovni vojni se je Maribor odlično razvijal v novonastali Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Postal je pomembno upravno središče severovzhodne Slovenije. Mesto se je dokazovalo predvsem z močno tekstilno industrijo. V letih po prvi svetovni vojni se je v mestu oblikovala slovenska uprava, v šole je bila uvedena slovenščina, ki je postala uradni jezik.

Leta 1941 je Jugoslavijo napadla nacistična vojska in zasedla tudi Maribor. Ukinjene so bile slovenske šolske, kulturne in prosvetne institucije, ustavila sta se razvoj in industrija. Slovensko gospodarstvo je bilo uničeno, vključno z Mariborom zaradi napadov in bombardiranj. Osvoboditvi Maribora 9. maja 1945 so sledila leta obnove in posledice vojne so bile odpravljene. Podjetja v obdobju samoupravnega socializma so zaposlovala pretežno po socialnih merilih in ustvarjala delavski razred nove dobe. Leta 1975 je bila ustanovljena Univerza v Mariboru.

Dolga leta 20. stoletja je Maribor sodil v sam vrh jugoslovanske industrijske proizvodnje. A to mu ni bilo v posebno korist, saj se je razvijal zgolj industrijsko. Posledice enostranskega razvoja so bile posebej vidne ob razpadu Jugoslavije in izgubi pomembnega jugoslovanskega trga. V devetdesetih se je mesto tako znašlo v krizi. Propadanje nekoč največjih tovarn, brezposelnost in izseljevanje prebivalcev so botrovali k temu, da se je utrip mesta za nekaj časa tako rekoč ustavil. Kot je razvidno iz spodnje preglednice, število prebivalcev v Mariboru vztrajno upada.

Leto	1991	1996	2002	2004	2007	2009	2011	2012
Št. prebivalcev	119.828	116.147	110.668	112.558	119.071	112.640	111.730	110.946

Kulturna infrastruktura

Glede na geografsko velikost je Maribor kulturno dejaven, a ne v popolnem razcvetu. V mestu je nekaj različnih kulturnih ustanov. Zaradi majhnosti mesta so vse kulturne ustanove na »dosegu roke«, zanimivo pa je, da kljub majhnosti ni opaziti presežkov pri sodelovanju in povezovanju institucij, kar se ni zgodilo niti v času Evropske prestolnice kulture (2012).

Med najpomembnejše muzeje in galerije v mestu sodijo: Mariborski grad, v katerem se nahaja Pokrajinski muzej Maribor, ki ponuja zbrano arheologijo, etnologijo in širšo kulturno zgodovino mariborske regije in njene okolice, Umetnostna galerija Maribor, ki je bila ustanovljena leta 1954, in Muzej narodne osvoboditve Maribor, v katerem najdemo bogate muzejske zbirke z več kot 10.000 muzejskimi predmeti iz druge svetovne vojne. Poleg teh se v Mariboru nahaja tudi dvorec Betnava – Muzej Nadškofije Maribor s stalno razstavo verske, socialne in kulturne dediščine.

Gledališka infrastruktura

V Mariboru obstajajo tri javne institucije, ki pokrivajo večino gledaliških dejavnosti v mestu: Slovensko narodno gledališče – SNG Maribor, Narodni dom Maribor in Lutkovno gledališče Maribor. Imajo lastne prostore, kar pa običajno ne velja za zasebne skupine, ki predstave zato ustvarjajo v sodelovanju s SNG, Narodnim domom in preostalimi prizorišči.

SNG Maribor je največji javni kulturni zavod v Mariboru in Sloveniji. Je edina gledališka hiša v Sloveniji, ki združuje dramo, opero in balet ter simfonični orkester. Festival Borštnikovo srečanje (FBS, angleški naziv: Maribor Theatre Festival; običajno poteka oktobra) je sestavni del SNG Maribor. Gre za nacionalni festival, ki je v zasnovi tekmovalne narave. Ob koncu festivala se podelijo nagrade za najboljše predstave,

režijo, igralce, glasbo in druge umetniške dosežke. Vsako leto se igralcu ali igralki podeli tudi Borštnikov prstan za življenjsko delo.

SNG Maribor je tudi najpomembnejše prizorišče za klasično glasbo.

Sezona 1974/75 šteje za prvo profesionalno sezono Lutkovnega gledališča Maribor, ki je bilo ustanovljeno z namenom redne produkcije in izvajanja lutkovnih predstav za otroke (in odrasle) tako v domači hiši kot tudi po vsej Sloveniji in v zamejstvu. V sezoni 2010/2011 je bilo odigranih 20 različnih produkcij (266 izvedb). Lutkovno gledališče Maribor organizira tudi Poletni lutkovni pristan, mednarodni lutkovni festival, ki se označuje kot »poln igrivosti in posluha«.

Kulturno prireditveni center Narodni dom Maribor je javni zavod, ustanovljen septembra 1992 s strani Mestne občine Maribor. Z delom so sprva začeli v poslopju zgodovinske mestne hiše Rotovž, kasneje pa so se preselili v prostore Narodnega doma iz leta 1899. V Narodnem domu je na voljo raznolika kulturna ponudba za vse starosti in okuse: klasični koncerti, sodobni glasbeni dogodki, gledališki program za otroke, mlade in odrasle, predvsem pa »lahkotna« oblika zabave (stand-up komedije in podobno). Narodni dom je tudi organizator Festivala Lent. Ta mednarodni multikulturni festival poteka na začetku poletja in ponuja koncerte džezovske, rokovske, klasične in etno glasbe, kantavtorske večere, predstave s področja govornega gledališča, lutkovnega gledališča in plesa, ustvarjalne delavnice za otroke itd.

TARTU

Hedi-Liis Toome

Zgodovina in splošne informacije

Tartu, ki leži v južnem delu Estonije, je s približno 100.000 prebivalci drugo največje mesto v državi.⁴ Univerza v Tartuju (s približno 20.000 študenti) je največja in najstarejša v Estoniji, v mestu pa je še nekaj drugih visokošolskih ustanov, zato je Tartu središče izobraževalnega življenja na državni ravni. Je tudi kulturni center južnega dela Estonije ter najpomembnejše regionalno mesto glede ponudbe storitev in trgovinske dejavnosti. V sloganu Tartuja, »Mesto dobrih misli«, se odraža prisotnost univerze in množice mladih, ki v mesto prinašajo nove ideje, pa tudi značaj samega mesta z mirnim in mladostnim življenjskim okoljem.

Tartu leži 187 km od glavnega mesta Talina ter 245 km od Rige, glavnega mesta Latvije. Največji estonski mesti se že od nekdaj radi zbadata. Prebivalcem Talina se zdi Tartu majhen in dolgočasen, prebivalci Tartuja pa menijo, da življenje v prestolnici preveč stresno.

⁴ Estonija ima 1,29 milijona prebivalcev. 450.000 jih živi v glavnem mestu Talinu.

Prve omembe Tartuja segajo v leto 1030, ko ga je osvojil Jaroslav Modri, vendar so mesto že leta 1061 ponovno osvojili lokalni prebivalci. Med 13. stoletjem in letom 1918 je bilo mesto pod upravo nemškega viteškega reda, poljskih kraljev, švedskih kraljev in ruskih carjev. V tako imenovanem »dobrem starem švedskem obdobju« v 17. stoletju je kralj Gustav II. Adolf leta 1632 ustanovil Univerzo v Tartuju, eno od najbolj znanih znamenitosti tega mesta. Med švedsko-rusko vojno se je univerza umaknila iz Tartuja in bila nekaj časa tudi zaprta, leta 1802 pa so jo ponovno odprli kot univerzo z nemškim učnim jezikom. Tartu je postal pomembno središče znanosti v času ruskega cesarstva, ko so zgradili nov observatorij pa tudi medicinsko kliniko, knjižnico in botanični vrt. Tartu so imenovali »Atene ob reki Emajõgi« (po reki, ki teče skozi mesto), saj je bil v 19. stoletju središče intelektualnega življenja v Estoniji.

Leta 1918 so razglasili Republiko Estonijo, ki je obstajala do leta 1940, ko jo je okupirala Rusija. Med sovjetsko okupacijo je bil Tartu zaprto mesto, saj je bilo na njegovem obrobju letališče z ruskimi bombniki, kar je med drugim zaviralo tudi razvoj mesta.

Središče Tartuja in reka Emajõgi. Fotografija: Jaak Nilson, uporabljeno z dovoljenjem.

Kulturna infrastruktura

Glavne kulturne organizacije v Tartuju so Estonski narodni muzej (Eesti raahva muuseum), koncertna dvorana Vanemuine (največja v južnem delu države), znanstveni center AHHA ter gledališče Vanemuine. Poleg tega so v mestu še drugi muzeji, nekaj gledaliških prizorišč, nočni klubi in diskoteke, bolj alternativni klubi za manjše koncerte v živo ter kinematografi tako za mainstreamovske kot umetniške filme.

Skoraj vsa kulturna prizorišča (pa tudi številne univerzitetne zgradbe in poslovni prostori) ter večina drugih objektov za preživljanje prostega časa – bari, gostilne, restavracije) se nahajajo v centru ali okoli njega, zato je na ulicah vedno živahno. Polne so kavarnic in barov, kjer se da podnevi kaj pojesti, zvečer pa iti na pijačo, vse to pa ustvarja živahno in mladostno podobo mesta.

Kot središče južnega dela države Tartu ponuja vse vrste kulturnih dejavnosti. V letih 2009/2010 so bili prebivalci okrožja Tartu najbolj dejavni obiskovalci gledališča, opere in baleta⁵ v vsej državi.

V preglednici je prikaz obiska kulturnih dejavnosti v Tartuju. Najbolj obiskana umetniška oblika je postal kino, in sicer zaradi dostopne cene vstopnic (povprečno 4,1 evra) ter raznolikosti filmskih žanrov (od hollywoodskih do evropskih umetniških filmov). Veliko število obiskovalcev imajo tudi muzeji, tudi zato, ker se v Tartuju nahaja Estonski narodni muzej, ki ga obiskujejo ljudje iz vse Estonije in turisti. O dogodkih na področju popularne umetnosti (koncerti popularne glasbe itd.) praktično ni podatkov.

Kulturna ponudba in povpraševanje v Tartuju leta 2011

Umetniške dejavnosti	Število ponudnikov	Obiski
Obiskovanje gledališča (profesionalnega in ljubiteljskega)	osem organizacij (deset prizorišč)	159.113**
Koncerti klasične glasbe	ena organizacija* (štiri prizorišča)	60.2
Muzeji	18	170.627
Galerije	štiri	46.756
Knjižnice	štiri	2.454.850 izposojenih knjig
Kinematografi	štiri organizacije (devet dvoran)	497.665

Opombe. * O koncertih popularne glasbe in drugih organizacijah, ki producirajo koncerte klasične glasbe, ni podatkov. ** Vključeni so le obiski profesionalnega gledališča.

Dober obisk dogodkov s področja visoke kulture lahko vidimo kot odraz dejstva, da je Tartu razmeroma mladostno mesto s številnimi študenti in intelektualci.

Gledališka infrastruktura

Tartu je zibelka estonskega gledališča, tako ljubiteljskega kot profesionalnega. Za rojstvo estonskega narodnega gledališča štejemo premiero dramskega dela *Saaremaa onupoeg* (Bratranec z otoka Saaremaa), prve drame, ki so jo estonski ljubiteljski igralci izvedli v estonskem jeziku. V Tartuju je bilo ustanovljeno tudi prvo profesionalno

⁵ Statistika Estonije, www.stat.ee, zadnjič obiskano februarja 2014.

gledališče v Estoniji – Vanemuine (1906). Tartu in Vanemuine sta zato vedno imela pomembno vlogo v estonskem gledališkem življenju. Med sovjetsko okupacijo je bilo gledališče Vanemuine edino v Sovjetski zvezi, ki je izvajalo tri gledališke tipe (govorjeno gledališče, glasbeno gledališče, ples), še vedno pa je v tem pogledu edino v Estoniji. Ob koncu šestdesetih let je bilo gledališče Vanemuine prostor gledaliških inovacij.

V Tartuju so tri profesionalna gledališča: 1) Vanemuine: kot že omenjeno, gre za edino gledališče v Estoniji, ki producira glasbeno, plesno in govorno gledališče; je najbolj subvencionirano gledališče za Narodno opero, ki ima sedež v Talinu in je edino narodno gledališče v Estoniji; 2) Novo gledališče v Tartuju (TNT): majhno zasebno projektno gledališče z lastnim prizoriščem, a brez stalnega ansambla; 3) Poletno gledališče ob reki Emajõgi (ESM): projektno gledališče brez zasedbe ali prizorišča, ki občasno producira večinoma poletne predstave na prostem. V Tartuju sta tudi dve ljubiteljski gledališči brez lastnega prizorišča. Subvencije večinoma prejmeta od mestne občine, kandidirata pa za sredstva za projekte, s katerimi nato producirata predstave.

Mesto podpira tudi letni nacionalni gledališki festival DRAAMA, saj ta velja za enega od dogodkov, ki prispevajo k ustvarjanju podobe mesta. Država podpira gledališča na splošno, mestna občina pa subvencionira le lokalne gledališke dogodke, ki imajo za mesto neposredno tržno vrednost.

Gledališča v Tartuju imajo večinoma gostujoče režiserje – celo Vanemuine, ki ima stalne ansamble za tri gledališke tipe, a le dva uradna režiserja (oba za govorno gledališče). Gledališča med seboj sodelujejo, kar je mogoče tudi zato, ker Vanemuine, ki je v prevladujočem položaju, drugih ne obravnava kot konkurenco.

TYNESIDE

Natalie Querol

Tyneside leži v grofiji Tyne and Wear v severovzhodni Angliji. Sestavljajo ga štiri območja z lokalno upravo, ki mejijo na reko Tyne: Newcastle upon Tyne ter Severni Tyneside (North Tyneside) na severu in Gateshead ter Južni Tyneside (South Tyneside) na jugu. Tyneside ima (po podatkih popisa leta 2011) skupno 829.300 prebivalcev, kar predstavlja 80 odstotkov prebivalstva grofije Tyne and Wear. Tyneside smo v tej raziskavi obravnavali kot celoto, saj se njegova štiri urbana območja stikajo in predstavljajo eno samo somestje. Mesti Newcastle in Gateshead sta povezani z desetimi mostovi čez reko Tyne, od katerih jih osem stoji na nekaj več kot poldrugi kilometer dolgem rečnem odseku. Severni Tyneside in Južni Tyneside sta povezana s prometnim predorom, predorom za pešce in trajektom.

Zgodovina in splošni podatki o Tynesidu ter njegovi kulturni infrastrukturi

Na precejšnjem delu današnjega Tynesida se v prvih zapisih omenjajo naselbine iz časa rimske zasedbe v drugem stoletju našega štetja. Območje je predstavljalo skrajno severno mejo rimskega cesarstva, kjer se je od kraja Wallsend (dobesedno: »konec zidu«) v Severnem Tynesidu raztezal Hadrijanov zid 73 kilometrov daleč.

Zaradi strateškega položaja območja je Robert Curthose, sin Viljema Osvajalca, leta 1080 zgradil grad visoko nad bregovi reke Tyne, po katerem je dobil ime Newcastle (»novi grad«). Mesto je ves srednji vek ostalo severni branik Anglije, obdano pa je bilo z visokim obzidjem, ki ga je varovalo pred škotskimi zavojevalci.

Od 14. stoletja dalje so iz newcastlskega pristanišča izvažali premog iz rudnikov po vsem Tynesidu. V naslednjih stoletjih je sledilo cvetoče industrijsko obdobje, saj je premog pripomogel k razvoju jeklarske industrije, železnic in ladjedelstva. Na industrijskem vrhuncu so bile ladjedelnice v Tynesidu med največjimi ladjedelskimi središči na svetu. V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja pa je prišlo do močnega upada industrije, temelja uspeha Tynesida, in zaradi visoke stopnje nezaposlenosti do nemirov s stavkami in izgredi na prizadetih območjih. Vendar se je v devetdesetih letih v Tynesidu začelo dramatično obdobje ponovnega vzpona, pri katerem je imela glavno vlogo kultura. Morda je bil pri tem najpomembnejši razvoj industrializiranih obrežij Newcastla in Gatesheada s številnimi bari, restavracijami in pomembnimi kulturnimi atrakcijami, vključno z gledališčem Live Theatre, centrom BALTIC ter glasbenim prizoriščem Sage Gateshead. V današnji kulturni produkciji Tynesida se močno odražajo tako spomin na moč in propad regionalne industrije kot tudi ambicije svetovnega ranga glede sodobne infrastrukture tega območja.

Pomemben del življenja v Tynesidu je šport. Newcastle United je nogometni klub angleške premier lige, ki ga navdušeno podpirajo lokalni navijači, znani kot »Toon Army«; tekme na domačem igrišču kluba (St. James's Park) redno obiskuje po 50.000 navijačev. Mednarodni stadion v Gatesheadu (Gateshead International Stadium) redno gosti atletske mitinge, vključno z evropskimi prvenstvi, od leta 1981 pa v Tynesidu poteka tudi tek Great North Run, ki je eden največjih polmaratonov na svetu. Prireditev spremlja celoletni kulturni program (Great North Run Cultural Programme), del katerega so tudi vizualna umetnost, film in predstave v živo.

V Tynesidu poteka množica festivalov; številne od njih podpira agencija za destinacijsko trženje NewcastleGateshead Initiative. Med glavne festivale s pomembno umetniško vsebino uvrščamo Mouth of the Tyne Festival, VAMOS, The Late Shows, Juice, Enchanted Parks in GIFT.

Pomembno obdobje razvoja po recesiji, ki se je pričela leta 2008, je bilo preoblikovanje praznih pisarniških zgradb v prostore, ki jih upravljajo umetniki. Čeprav je bilo na celotnem območju veliko začasnih poskusov te vrste, so bile najuspešnejše organizacije v Newcastlu: na primer White Box Project, The New Bridge Project in Breeze Creatives.

Vsaka izmed njih je zagotovila prostor za stotine umetnikov. Poleg tega se od leta 2013 na gledališkem področju pojavlja tudi tako imenovana »frindž« scena, ki je na severovzhodu prej skorajda ni bilo.

Reka Tyne in most Gateshead Millennium Bridge, ki povezuje Gateshead in Newcastle. Fotografija: Maja Šorli, uporabljeno z dovoljenjem.

Gledališka infrastruktura v Tynesidu

Glavna prizorišča v Tynesidu gostijo in producirajo najrazličnejša dela s področja uprizoritvenih umetnosti, vključno z novim pisanjem, klasičnimi dramami, vizualnim gledališčem, muzikali, plesom in opero. Te predstave izvajajo gostujoče komercialne skupine ter subvencionirane skupine, subvencionirana prizorišča z lastnimi produkcijami, neodvisne skupine, novi lokalni umetniki in ljubiteljske skupine. Obiskovalci gledaliških in plesnih predstav v Tynesidu navadno obiskujejo več kot eno prizorišče. Eden od glavnih nosilcev lokalne gledališke dejavnosti je gledališče Theatre Royal v Newcastleu. Cene vstopnic se navadno gibljejo od pet britanskih funtov za dela novih umetnikov do 42 britanskih funtov za najdražje vstopnice za muzikale v gledališču Theatre Royal. Za primerjavo: povprečna cena najdražjih sedežev za predstavo v londonskem West Endu je 70 britanskih funtov, običajna cena kinematografske vstopnice v Tynesidu pa je 7,95 britanskega funta.

Komercialna in subvencionirana gledališka ekologija v Tynesidu (in po vsem Združenem kraljestvu) sta precej porozni v smislu, da lahko subvencionirane predstave najdemo na komercialnih prizoriščih in obratno, da nastopajoči in tehnično osebje običajno delujejo v obeh sektorjih ter da produkcija lahko nastane s pomočjo subvencioniranja, gre na gostovanje in šele nato doživi komercialni uspeh. Za razliko od tega pa je ločnica med profesionalnim (komercialnim in subvencioniranim) in ljubiteljskim gledališčem

razmeroma neprepustna; glavna izjema je ta, da ljubiteljska gledališča brez lastnih prizorišč za predstave pogosto najamejo prizorišča s profesionalno upravo. Nekatera subvencionirana prizorišča v promocijskem gradivu izrecno navajajo, da so njihove prostore najeli in da te ljubiteljske predstave niso del njihovega umetniškega programa.

Gledališke hiše, namenjene gostovanjem

Uveljavljene gledališke hiše v Tynesidu, ki so namenjene gostovanjem, so Dance City, Customs House, Newcastle Theatre Royal, gledališka in operna hiša Tyne Theatre and Opera House ter gledališče Playhouse v mestecu Whitley Bay. Med njimi v nekaterih pogledih izstopata Dance City in Customs House. Posebnosti gledališča Dance City so, da ima na programu le sodobni ples, da ima le 225 sedežev, da je močno subvencionirano (med drugim letno prejema 553.857 britanskih funtov od Umetniškega sveta Anglije – Arts Council England)⁶ ter da ima poleg gostovanj nacionalnih in mednarodnih skupin tudi obveznost predstavljati delo lokalnih umetnikov, ki jih podpira tudi z naročili in prostori za vaje. Customs House je edino gledališče s profesionalno upravo v Južnem Tynesidu; ima tri prizorišča: glavni oder (441 sedežev), studio (120 sedežev) ter oder Community Room. Ima tudi kinematograf in galerijo. Prizorišče ne prejema subvencij Umetniškega sveta Anglije, zato glavni oder deluje komercialno, v manjših prostorih pa se predstavljajo tudi dela lokalnih umetnikov. Čeprav gre v osnovi za gledališče, namenjeno gostovanjem, Customs House vsak božič producira lastno pantomimo (tradicionalno britansko obliko pretežno komičnega družinskega gledališča), občasno pa tudi druge produkcije.

Prestale tri hiše (gledališče Newcastle Theatre Royal, gledališka in operna hiša Tyne Theatre and Opera House ter gledališče Playhouse v mestecu Whitley Bay) so komercialna prizorišča s kapacitetami 1294, 1100 oziroma 638 sedežev; glavnine sredstev nobeno izmed njih ne prejema od Umetniškega sveta Anglije. Gledališče Theatre Royal pretežno gosti velike produkcije, pogosto iz londonskega gledališča National Theatre in West Enda – govorno gledališče, muzikale, opere in velike plesne predstave. Čeprav so njihova gostovanja komercialne narave, precejšen del teh predstav nastane s pomočjo javnih subvencij.

Gledališka in operna hiša Tyne Theatre and Opera House ter gledališče Playhouse (Whitley Bay) imata raznovrstnejši program, vključno s stand-up komedijo s televizijskimi zvezdniki s tega področja, koncerti tako originalnih izvajalcev kot posnemovalnih skupin, plesom, klasično dramo in muzikali. Gledališče Playhouse (Whitley Bay) ima dogovor z najemodajalcem, Svetom Severnega Tynesida, v skladu s katerim mora občasno gostiti predstave, ki jih za program izbere svet in jih drugače morda ne bi bilo na repertoarju, na primer plesnogledališko predstavo *Svoboda* (Freedom) koreografinje Jasmin Vardimon.

⁶ Vse številke v zvezi s financiranjem se nanašajo na letno financiranje, ki je bilo določeno za obdobje 2015–2018. Denarna valuta v Veliki Britaniji je britanski funt. Menjalni tečaj leta 2014 je bil približno 1 EUR = 0,81 GBP.

Gledališke hiše z lastnimi produkcijami

Northern Stage je največja gledališka hiša z lastnimi produkcijami v Tynesidu; prejema javne subvencije, vključno z 1.562.496 britanskih funtov letno od Umetniškega sveta Anglije. Ima tri prizorišča: oder ena (447 sedežev), oder dve (180 sedežev), ki se zdaj pretežno uporablja za vaje, ter oder tri (80 sedežev), ki se uporablja za občasna gostovanja manjših predstav ali predstave lokalnih umetnikov. Gledališče letno producira številne nove predstave, od tega dve božični – eno za otroke do šest let in eno za vso družino. Poleg lastnih produkcij in koprodukcij ima gledališče Northern Stage vse leto na programu tudi gostujoče predstave.

Stavba gledališča Live Theatre je staro carinsko skladišče v obrežnem delu Newcastla, ki se imenuje Quayside. Gledališče letno prejme 626.723 britanskih funtov od Umetniškega sveta Anglije in ima dve prizorišči: glavno dvorano s kapaciteto 160 sedežev, vključno s kombinacijo kabaretnega in pritrjenega sedišča, ter fleksibilni studio s 60 sedeži. Skupina vsako leto producira nekaj novih produkcij, od katerih se nekatere preselijo na druga prizorišča po Združenem kraljestvu. Live Theatre ima tudi celoletni program gostujočih predstav.

Tako Northern Stage kot Live Theatre se v zadnjih letih precej posvečata razvoju umetnikov.

Festivali in »frindž«

Čeprav je v Tynesidu veliko kulturnih festivalov z gledališkimi elementi, je le eden namenjen izključno gledališču. Festival GIFT (Gateshead International Festival of Theatre) je letni dogodek, ki predstavlja dosežke sodobne gledališke prakse. V program so vključena dela lokalnih, nacionalnih in mednarodnih umetnikov, festival pa poteka na prizoriščih in ambientalnih prostorih po vsem Gatesheadu. GIFT potrebuje subvencije, vendar trenutno financiranja ne prejema redno, zato je odvisen od uspeha na letnih razpisih.

Alternativna prizorišča, ki jih neodvisni umetniki uporabljajo za ad hoc gledališke predstave, obstajajo že dalj časa, zlasti v Newcastlu – veliko predstav je skozi leta potekalo v krčmi The Comberland Arms, hotelu Bridge in društvu Literary and Philosophical Society. Zadnje čase pa se hitro širi tudi scena tako imenovanega »frindž« gledališča, ki mu je zdaj namenjeno tudi posebno prizorišče – gledališče Alphabetti Theatre.

Neodvisne gledališke skupine

Skozi zgodovino je imelo v Tynesidu sedež zelo malo neodvisnih gledaliških skupin, vendar se zaradi precejšnjega porasta podpore, ki jo umetnikom v zadnjih letih nudijo agencije in prizorišča po vsej regiji, na območju ustanavlja oziroma nanj priseljuje vedno več skupin. V Tynesidu imajo sedež tri skupine, ki se pretežno posvečajo ustvarjanju in

gostovanju predstav s področja gledališča in plesa ter prejemajo subvencije Umetniškega sveta Anglije. Skupina Zendej je specializirana za novo pisanje v kombinaciji s fizičnimi elementi in letno prejema 100.678 britanskih funtov. Skupina Open Clasp sodeluje z ženskimi skupinami v skupnosti in ustvarja dela, ki odsevajo njihove izkušnje; letno prejme 100.000 britanskih funtov. Skupina Ballet Lorent ustvarja plesne predstave za odrasle in otroke ter z njimi gostuje po srednje velikih prizoriščih po vsem Združenem kraljestvu; od Umetniškega sveta Anglije letno prejema 239.567 britanskih funtov.

Število nesubvencioniranih skupin na tem območju je težje ugotoviti, saj se stalno spreminja, verjetno pa jih je vsaj trideset. Večina skupin želi s programi dohajati pomembnejša gledališča, zato se specializira bodisi za novo pisanje bodisi za ples, razmeroma malo pa se jih posveča fizičnemu ali vizualnemu gledališču, lutkarstvu ali muzikalom.

Ljubiteljska gledališča in gledališke skupine

V Tynesidu cveti ljubiteljska gledališka scena z množico gledaliških, glasbenih in opernih društev, od katerih imajo nekatera tudi svoja prizorišča. Največje izmed teh društev je People's Theatre. Sedež ima v Heatonu tik zraven Newcastla in letno uprizori do 12 produkcij v svojem avditoriju s 500 sedeži, še tri pa v studiu z 90 sedeži. Od drugih ljubiteljstvu posvečenih prizorišč omenimo še gledališče Westovian Theatre v Južnem Tynesidu, gledališče Little Theatre Gateshead in gledališče Tynemouth Priory Theatre v Severnem Tynesidu. Omenjena ljubiteljska gledališča imajo na repertoarju skoraj izključno že obstoječe drame in muzikale.